

Dissonància cognitiva: quan les creences entren en conflicte amb la realitat

Autor: Albert Maurici

Data de publicació: 03-02-2022

L'Albert Maurici ha constatat un fenomen de tipus emocional que es produeix quan hom rep una informació que no s'ajusta al sistema de creences propi. En aquesta mena de casos, gairebé cap persona procedeix a investigar la possible veritat continguda en la nova informació, sinó que, quasi d'una manera sistemàtica, o bé nega acríticament la possible veritat que s'amaga en aquesta nova informació o bé en desautoritza l'origen.

En Jordi Bilbeny ha estat investigant durant els darrers 30 anys la figura d'En Colom. Al llarg d'aquesta investigació ?que encara resta oberta? ha anat trobant documents i altres tipus d'evidències que l'han portat a replantejar el discurs oficial a l'entorn d'aquest personatge històric. No sembla que hi hagi d'haver cap problema, en això. Sempre se'ns ha explicat que la ciència, la investigació, els processos de descobriment i d'elaboració de nou coneixement són processos progressius. A diferència del discurs religiós, el coneixement científic no es valida una vegada per sempre, sinó que les teories són confrontades constantment amb la realitat i d'això se'n segueix que siguin o bé confirmades o bé falsades i abandonades. Tanmateix, sovint ens trobem que, passat un temps, s'obtenen noves evidències que o bé permeten confirmar hipòtesis anteriorment abandonades perquè pretesament eren considerades falses o bé permeten desestimar coneixements que s'havien donat per veritables i irrefutables. Bé podríem dir que aquest constant estat de revisió és una característica essencial de la ciència i que, per tant, fóra anar contra raó i ciència desqualificar algú pel sol fet de revisar qualsevol teoria.

Precisament aquest és el punt que em preocupa. Tothom afirma actuar d'acord amb la raó i ciència, però oblida que tot coneixement és revisable. I, a més, sovint reacciona molt desenraonadament davant informacions noves que posen en crisi tot allò que creu saber. Aquí entra el concepte de «dissonància cognitiva».

En efecte, he constatat un fenomen de tipus emocional que es dona quan un hom rep una informació que no s'ajusta al

sistema de creences propi. En aquesta mena de casos, gairebé cap persona procedeix a investigar la possible veritat continguda en la nova informació, sinó que, quasi d'una manera sistemàtica, o bé nega acríticament la possible veritat que s'amaga en la nova informació o bé en desautoritza l'origen. Però estarem d'acord que la resposta més racional seria aquella que va donar peu a l'origen de la ciència. La que explica Descartes al Discurs del mètode: -tot coneixement ha de ser qüestionat fins que es pugui destriar la veritat de la falsedat-. Per tant, la sortida més racional a la contradicció passa per un procés de recerca. Aleshores, ¿quina és l'explicació del fenomen que ens ocupa, és a dir, que les persones passin, en un context cultural de 2500 anys de tradició científica i filosòfica, a negar acríticament l'evidència enlloc de tenir un comportament crític i racional envers aquella i, per tant, d'investigar-la?

L'explicació a què faig referència té un nom en psicologia: dissonància cognitiva. La dissonància cognitiva vindria a ser un fenomen emocional que es produeix dins de l'estructura de coneixements d'una persona quan rep una informació que entra en contradicció amb el seu sistema de creences o marc interpretatiu. El sistema de creences és un instrument que tenim els humans per ordenar el gran allau de dades que rebem de l'experiència interna i externa. Tanmateix, aquest sistema o marc interpretatiu pot ser rígid o elàstic, inamovible o movable. En el primer cas, quan a una persona li arriba la notícia de l'existència d'un fenomen novell o estat de coses nou i aquesta persona no disposa d'eines o elements per interpretar-los, entendre'ls i/o integrar-los dins la citada estructura cognitiva personal. Llavors, aquesta persona tendeix a rebutjar la nova informació. La considera com a improbable, dubtosa o falsa. Tendeix a salvaguardar la «integritat» del seu sistema cognitiu rígid ?o sistema de creences rígid?. També podríem atribuir aquesta rigidesa a la immaduresa de la persona, a la seva manca d'experiència davant situacions contradictòries de la vida, de les quals només és possible sortir-ne revisant les pròpies conviccions i acceptant la possibilitat que aquestes no siguin les més adequades per a interpretar la realitat. En canvi, una persona madura, acostumada a qüestionar-se l'adequació de les seves creences i la correcció de les seves accions, no té tants problemes a l'hora de revisar el seu marc interpretatiu o a posar-lo entre parèntesis quan entra en contradicció amb informacions noves o creences alienes que encara no estan integrades en la seva ment.

A la persona que té una estructura de coneixement poc elàstic o poc flexible la informació nova se li mostra incompatible amb les creences de tota la vida. Sobretot quan el desajust entre la realitat i el seu marc interpretatiu és tan gran que ja no li és possible elaborar cap interpretació nova de trínca. I és que aquestes persones solen revisar rarament les idees, sentiments o opinions davant d'una informació entrant.

La història de la ciència i del coneixement en general està ple de casos així. Niels Bohr sempre afirmava que la visió newtoniana de la realitat només podria ser substituïda per la visió quàntica quan desaparegués el darrer newtonià. Semblava que no importava el fet que la física quàntica tingués més capacitat explicativa que la newtoniana. Les resistències mentals dels newtonians els impedié d'engegar una investigació per mirar d'entendre la citada física quàntica. Potser tenien por que la revisió de la seva teoria els conduís a la pèrdua de la seva personalitat. Tal vegada hi alguna cosa d'aquest tipus darrera d'aquesta qüestió.

No obstant això, repetim que hi ha persones que fan funcionar la ment d'un mode diferent. No tenen ?en principi? gaires problemes a viure en un constant estat de revisió de les seves opinions i idees sobre el món exterior. Quan aquesta mena de persones reben una informació nova, no la rebutgen pas de bones a primeres, sinó que els representa una oportunitat d'investigar, encara que la nova recerca arribi a entrar en algun moment en contradicció amb el seu sistema de creences. Aquestes persones són les que fan avançar la ciència i el coneixement. Aquí rau la diferència entre unes persones que es troben en un estat de limitació a causa de la seva credulitat i unes altres que les utilitzen com esperó per avançar i créixer. Resumint, el sistema de creences és, com hem afirmat, un instrument per ordenar el gran allau de dades que rebem de l'experiència interna i externa, però aquestes persones amb tarannà elàstic o flexible ens ensenyen que aquest sistema sempre pot ser millorat.

Així, la dissonància cognitiva vindria a ser un mecanisme de defensa psicològic de moltes persones per evitar l'ensorrament de la seva estructura de creences davant una informació capaç de posar-la en crisi. Les personalitats que no estan preparades per entrar en mode de revisió cognitiva no poden o no saben gestionar la contradicció entre, d'una banda, les seves conviccions, pensaments i idees i, de l'altra, la realitat. I com que no poden o no en saben, podrien patir, donat el cas, un trastorn psicològic i ensorrar-se. Posem un exemple. Les persones que porten dos anys escoltant notícies pels canals oficials durant tot el dia no poden, de cop i volta, assimilar una informació que entri en contradicció amb el discurs oficial al qual estan avesats, encara que tinguin sospites que hi ha notícies que no encaixen. Malgrat que se'ls presenti informació igualment oficial publicada en el BOE o al web del Ministerio de Salud, la qual difereix notablement de la difosa pels mitjans de comunicació, no canviaran l'enfocament i rebutjaran la informació "dissonant". No poden canviar l'enfocament si es produeix una contradicció interna entre creences o quan el marc interpretatiu es troba davant d'una situació en la qual ja no pot donar resposta a un excés d'anomalies (fenòmens inexplicables). Ara bé, tal com manifesta Leo Festinger, quan a una persona li resulten inexplicables massa coses i aquesta ja no pot donar cap resposta que esvaeixi l'estat de confusió, aquesta s'aferra a una il·lusió. Tot i amb això,

també diu que hi ha una altra solució: canviar l'enfocament en la mesura que pugui. I és que provar un canvi de perspectiva és fonamental per superar bé l'atzucac. En filosofia, com deia Wittgenstein, els problemes no es resolen, sinó que es dissolen en canviar la perspectiva.

No fa gens estrany, doncs, que, quan algú sent a parlar per primera vegada de les investigacions d'en Jordi Bilbeny i les dels altres investigadors de l'Institut Nova Història, la primera reacció sigui la indiferència, la mofa, el descrèdit o, fins i tot, l'atac personal. Aquest algú podria ser-ne legítimament escèptic davant de les noves recerques, sempre que no dirigeixi l'escepticisme només devers el pensament dels altres, sinó que també el dirigeixi cap les creences pròpies. Cal recordar que l'autèntic escepticisme?l'escepticisme envers les pròpies conviccions i l'escepticisme envers les opinions i assercions dels altres? és una altra tret essencial de la ciència.

Aquest escepticisme autèntic no sol ésser propi de persones poc formades. En canvi, sí que hauria de ser-ho dels «homes de ciència», doctors i catedràtics. Aquests, en primer lloc, haurien d'oferir el benefici del dubte ?relativitzar la contradicció entre creences en pugna? i, en segon lloc, haurien d'investigar quanta de veritat hi ha en cada afirmació entrant. Com deia Leibniz, tothom l'encerta en el que afirma però l'erra en el que nega. Tothom té, des del seu punt de vista, un moment de veritat i té dret a fer contribucions a la comunitat. I el coneixement en tant que «co-» ?en tant que col·laboració? és cosa de tots. Per tant, que ningú en quedi exclòs.

Albert Maurici

Filòsof